

Роман НАЗАР

У всіх народів є ціла низка свят, які оспівують подвиги борців за краще та щасливе майбутнє своєї держави. Календар же української історії просякнутий кров'ю синів-героїв, що жертвували своїм життям для майбутнього своєї нації, щоб власним прикладом виховувати нові покоління захисників Батьківщини. Одні з таких лицарів, на прикладі яких будується світогляд, культура та виховання нації- герої Базарської трагедії. На перший погляд, пройдений ними шлях може виглядати безглуздим, тому що вже на початках виглядав самогубством. Деякі історичні джерела називають рейд військ УНР походом відчаю... Можливо, за законами логіки, коли співвідношення сил різняться в декілька разів, можна так розцінювати. Однак любов до своєї Батьківщини, яка не вкладається в закони логіки, а підносить до висот самопожертви, поклала на їхні рамена важкий та окровавлений хрест свого народу, який вони гідно пронесли у своєму подвигу.

Українське повстанство стало символом життя нації ХХ ст., який і до сьогодні викликає жах, що так і не зник, та й навряд чи зникне зі свідомості антиукраїнських сил. Саме тому сьогодні тема визвольних змагань, зокрема УПА 40-50-х років ХХ ст., так непокоїть окремі верстви населення. Однак мало кому відомо, що свій лицарський дух, незламність і витривалість вони виковували на прикладі повстанців-по-передників - героїв Базару, учасників II Зимового походу армії УНР.

Однією з передумов так званого в історії II Зимового походу була політика тодішньої Радянської влади щодо України та її народу. Впродовж 1920- 1921 рр. Радянська влада проводила жорстку політику «воєнного кому-нізму», яка йшла в парі з каральними акціями та примусовим вилученням хліба й продуктів харчування в українських селян. Це стало однією з основних причин голоду 1921 - 1923 рр. на теренах Полісся. Така політика породжувала масові спротиви серед населення, спалахували по-встання локальними групами, однак стихійного повстання проти обкрадання червоноармійців не було скоординовано. Повстанці відбивали обози з награбованим майном і хлібом, блокували залізничне сполучення, чинили напади на комісарів і більшовицьких активістів. У Польщі на той час в інтернованих військах Української Народної Республіки не згасав дух боротьби і у січні 1921 року там було засновано Партизансько-Повстанський Штаб (ППШ) на чолі з генерал-хоружним Ю. Тютюнником. Завданням штабу була підготовка загального повстання в Україні проти окупаційного більшовицького режиму. За даними ППШ, в окупованій Україні на той час діяло 42 великі партизанські загони. За даними ж Радянської розвідки: «... загальна кількість бандитів досягла 40 тис. чоловік». У липні 1921 року біля Польського кордону розмістилися війська Червоної армії, завданням яких було проведення каральних акцій щодо мирного населення та мобілізація молоді в лави Червоної армії. Закінчення Польсько-Радянської війни укладенням Ризької мирної угоди дозволили Росії посилити боротьбу проти повстанців і, так нищачи та ліквідовуючи підпільні групи повстанців у містах та селах, до осені 1921 року рух практично був придушений жертвою більш як 30 тис. українців (отамани та рядове військо). Отож, за чисельністю жертв, сміливо можемо стверджувати, що це не були спалахи «банд», а всенародна боротьба українського народу за свою свободу та незалежність.

Натомість політика польської влади щодо присутніх у її військових таборах інтернованих військ УНР була лицемірною та подвійною. З одного боку, Польщі була вигідною боротьба УНР проти більшовицької Росії. Для неї Україна була стратегічним буфером, що закривав шлях СРСР до Польщі, а отже, - життєво необхідною. З іншого боку, Польща не могла, та й не хотіла йти проти Москви. Все, на що вона спромоглася, - вести боротьбу з більшовизмом із-за плечей війська УНР. Та все ж таки Польща допомогла військам УНР і навіть погодилася звільнити з таборів 2 тис. інтернованих українських воїнів з певними для себе зобов'язаннями. Проте і така політика Польщі була подвійною, адже, з одного боку, польській владі була вигідною боротьба України проти більшовиків, як вже зазначалося вище, а з іншого - вона намагалася позбутися зі своєї території організованої сили, яка могла підтримати визвольні змагання галичан. Попри деякі затримки та перенесення початку походу I Української Повстанської Армії, він все ж таки розпочався наприкінці жовтня 1921 року. Позаяк наступ планувався за трьома напрямками, відповідно і були сформовані три військові групи.

Першою в наступ перейшла Бессарабська група I УПА (342 чол.) під командуванням уставленого отамана А. Гулого-Гуленка. Вони переправилися через річку Дністер та накреслили свій шлях до Одеси. Основним завданням їх маневру була імітація «основного наступу» для того, щоб відволікти увагу від справді основної Волинської групи. З цим завданням вони впорались. Проте через деякий час, під натиском супротивника, 9 листопада група зазнала чималих втрат і змушена була відступити на терени Румунії. Наступною естафету повстанського військового плану прийняла Подільська група (700 чол.) під командуванням М. Палія. Група з безперервними боями пройшла 1,5 тис. км., розбиваючи загони Червоної кавалерії, і, як було заплановано, мала згодом об'єднатися з основною Волинською групою.

Шлях для Волинської групи, яка була основою повстання, торувався ще з 20 вересня 1921 року (повстання розпочалося в кінці жовтня) загоном генерала Нельговського, завданням якого було налагодження зв'язку з повстанськими загонами Волині для подальшого їх влиття у повстанські загони I УПА. Однак у важких умовах переслідування ворогом загін втратив можливість виконати покладене на нього завдання.

Основна Волинська група (900 чол.) під командуванням уставленого Ю. Тютюнника вже 7 листопада здобула Коростень, але втримати місто не змогла. Під натиском переважаючих сил ворога, група відступила на північ. Як свідчать учасники рейду: «Не було дня, майже не було години, щоб не було бою». Втратилася будь-яка надія з'єднатися з Подільською групою Палія (хоч, як не парадоксально, обидві групи сходилися в одному бою проти більшовиків під с. Леонівкою, самі цього не підозрюючи.) Тому Тютюнник вирішує припинити подальше просування вглиб України і повернутися до тодішнього Польського кордону. Та шлях назад позначився безперервними переслідуваннями більшовицькою кіннотою, голодом, непередбаченою до морозів, перевтомою в постійних боях. Майже беззбройне українське військо жило лише єдиною надією в боротьбі за волю своєї країни. 17 листопада 1921 року - день, що по-значився останнім, але героїчним боєм I УПА під с. Малі Міньки, в районі м. Базар. Група потрапила в оточення більшовицької ватаги Котовського. У вирі бою понад 400 повстанців поклали своє життя у боротьбі за майбутню свободу Батьківщини, а 359 чоловік було забрано в полон, яких до дня суду утримували

Роман НАЗАР. Герої Базару - символ українського повстання// СЛОВО № 3 (43) 2010,

с.27-28